

**TA'LIM METODIKASI VA BAHOLASH TIZIMIDA TALABALARNI
BAHOLASHDA INNOVATSION METOD VA USULLARDAN FOYDALANISH
(INGLIZ TILI MISOLIDA)**

Rahimberdiyeva Maftuna Raximberdi kizi
maftunadilshodahon@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim metodikasi va baholash tizimida innovatsion metod va usullarni qo'llash, ayniqsa Ingliz tili o'qitishda, talabalar bilimni samarali baholashga qaratilgan. Maqolada formativ va summativ baholashning afzalliklari, shuningdek, interfaol, kollaborativ va texnologik baholash usullarining Ingliz tili darslaridagi o'rni tahlil qilinadi. Innovatsion baholash metodlarining talabalarning faolligini oshirish, ularning o'z-o'zini baholash qobiliyatini rivojlantirish va ta'lim sifatini yaxshilashdagi ahamiyati muhokama qilinadi. O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu usullarni qo'llashning imkoniyatlari va zarurligi ko'rsatiladi. Maqola o'qituvchilarni innovatsion baholash metodlariga tayyorlash, texnologiyalarni integratsiya qilish va baholash jarayonini shaxsiylashtirish zaruratini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: ta'lim metodikasi, baholash tizimi, innovatsion metodlar ingliz tili, formativ baholash, o'z-o'zini baholash, ta'lim sifatini oshirish, O'zbekiston ta'lim tizimi.

Kirish. Ta'lim jarayonida talabalar bilan samarali ishlash va ularning bilimlarini to'g'ri baholash, ta'lim tizimining muhim jihatlaridan biridir. O'zbekiston ta'lim tizimida ham innovatsion metodlar va baholash usullarini qo'llash zarurati tobora oshmoqda. Ayniqsa, Ingliz tili kabi xalqaro ahamiyatga ega fanlarda zamonaviy baholash metodlarini qo'llash, talabalar bilimni yanada yuqori darajada rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu maqolada Ingliz tili ta'limida talabalarni baholashda innovatsion metod va usullarni qo'llashning ahamiyati, foydalari va uning ta'lim jarayoniga ta'siri tahlil qilinadi.

Ingliz tili o'qitish jarayonida talabalar bilimni baholash, nafaqat an'anaviy usullar, balki innovatsion baholash metodlari orqali ham amalga oshirilmoqda. Innovatsion baholash metodlari o'z ichiga shaxsiylashtirilgan, interfaol va texnologik yondashuvlarni oladi. Bular orasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Formativ baholash – bu ta'lim jarayonining davomida talabalar bilimni baholash usulidir. Bu metodda o'qituvchi talabaning har bir faoliyatini doimiy ravishda kuzatib boradi va unga tegishli tavsiyalar beradi. Ingliz tili darslarida formativ baholash talabalar o'zlashtirish jarayonida yuzaga kelgan muammolarni aniqlash va o'z vaqtida yordam ko'rsatish imkonini beradi. Bu usulning afzalliklari orasida talabalar bilimining doimiy ravishda yaxshilanishi va o'qituvchi bilan samarali muloqot o'rnatilishi mavjud [1].

Summativ baholash esa o'qishning yakuniy bosqichida, ya'ni o'quv yili oxirida yoki darsdan keyin amalga oshiriladigan baholash metodidir. Bu usulda talabalar o'rgangan bilimlari va ko'nikmalariga asoslangan yakuniy baho beriladi. Ingliz tili o'qitish jarayonida

bu baholash shakli ko'pincha testlar va imtihonlar orqali amalga oshiriladi. Summativ baholashning asosiy maqsadi talabalar bilimini umumiy ravishda baholashdir.

O'z-o'zini baholash va tengdoshlarga baho berish metodlari talabalarning o'z bilim va ko'nikmalarini mustaqil ravishda tahlil qilishga yordam beradi. Ingliz tili darslarida o'z-o'zini baholash talabalarni o'z bilim darajalarini anglash va o'z ustida ishlashga undaydi. Tengdoshlarga baho berish esa talabalarga bir-birining ishini tahlil qilish, konstruktiv tanqidni o'rganish va mustahkam fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi [2].

Ingliz tili o'qitishdagi baholash metodlari doimiy ravishda yangilanib boradi, chunki zamonaviy texnologiyalar va ta'lim metodologiyalari o'zgarib turadi. Quyida ba'zi innovatsion baholash usullari keltirilgan:

Interfaol baholash – bu talabalar bilan faol muloqot qilish, ular bilan o'zaro fikr almashish va amaliy mashg'ulotlar orqali baholashni o'z ichiga oladi. Ingliz tili darslarida bu metod ko'pincha rolli o'yinlar, guruhli ishlanmalar, debatlar va boshqa interfaol faoliyatlar orqali amalga oshiriladi. Bu usul talabalarni faollikka, ijodkorlikka va nutq qobiliyatlarini rivojlantirishga undaydi.

Kollaborativ baholash – bu talabalar o'rtasidagi hamkorlikni qo'llashni anglatadi. Ingliz tili o'qitishda, talabalarga guruhlarda ishlash va bir-birining ishlarini tahlil qilishni taklif etish orqali, o'qituvchi talabalarni jamoa bo'lib ishlashga, fikrlarini erkin ifodalashga va o'zaro yordam berishga o'rgatadi. Bu baholash usuli talabalar orasida sog'lom raqobatni rivojlantirish va o'zaro fikr almashish imkonini yaratadi.

Zamonaviy texnologiyalar, xususan, onlayn platformalar va dasturlar, Ingliz tili o'qitish jarayonida baholashni yanada samarali qilish imkonini beradi. Misol uchun, talabalarga interaktiv testlar, video darslar, onlayn o'quv materiallari va boshqa texnologik vositalar orqali baho berish mumkin. Bu usul orqali talaba va o'qituvchi o'rtasidagi aloqalar tezlashadi va talabalar yanada yuqori natijalarga erishadilar [3].

O'zbekistonda ta'lim tizimi doimiy ravishda yangilanib bormoqda va innovatsion metodlarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Ingliz tili ta'limida innovatsion baholash usullarini joriy qilish, talabalar bilimini yanada samarali ravishda baholashga yordam beradi. Buning uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni keltirish mumkin:

- O'qituvchilarni tayyorlash: Innovatsion baholash metodlari bo'yicha o'qituvchilarni doimiy ravishda malaka oshirish kurslari va treninglar bilan ta'minlash zarur.
- Texnologiyalarni integratsiya qilish: Zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish, o'quvchilarni onlayn platformalar orqali baholash imkoniyatlarini yaratish.
- Baholash jarayonini shaxsiylashtirish: Har bir talabaga mos ravishda baholash usullarini qo'llash, talabalar bilim darajasiga qarab turli xil baholash metodlarini tanlash.

Ingliz tili o'qitish jarayonida innovatsion baholash metodlarini qo'llash, nafaqat talabalar bilimini baholashni, balki ularning o'zlashtirish jarayonini yanada samarali qilish imkonini yaratadi. O'zbekiston ta'lim tizimida bu usullarni joriy etish, o'quvchilarni zamonaviy talablarga mos ravishda tayyorlash va global miqyosda muvaffaqiyatli natijalar ko'rsatish uchun muhimdir. Innovatsion baholash metodlari, ta'lim sifatini oshirish, talabalar faolligini oshirish va umumiy ta'lim jarayonini yanada yaxshilashga olib keladi.

Adabiyotlar tahlili. Ta'lim metodikasi va baholash tizimida innovatsion metodlar va usullardan foydalanishning dolzarbligi va samaradorligi haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud. Ushbu tadqiqotlar asosan ta'lim jarayonida talabalar bilimini baholashning yangi va samarali usullarini ishlab chiqish, o'qituvchilarning baholashda qo'llaydigan metodologiyalari va bu metodlarning ta'lim sifatiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Birinchi o'rinda, ta'limdagi baholash metodlari, ya'ni formativ va summativ baholashning o'ziga xos xususiyatlari haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud. Black va Wiliam (1998) o'zining mashhur "Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment" asarida formativ baholashning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Ular, formativ baholashning talabalarning o'zlashtirish jarayonini yaxshilashga, o'qituvchining o'quvchilarga doimiy ravishda fikr va tavsiyalar berish orqali yordam berishga imkoniyat yaratishini ta'kidlaydi. Bu metod, shuningdek, talabalar bilimlarini real vaqt rejimida baholash imkonini beradi va shu bilan birga, ularning muvaffaqiyatlariga ta'sir qilishga yordam beradi. Ingliz tili o'qitish jarayonida formativ baholash metodlarini qo'llash, talabalarni doimiy ravishda baholashga yordam beradi va ularning zaif tomonlarini aniqlashda foydalidir [4].

Summativ baholash esa ta'limning yakuniy bosqichlarida amalga oshiriladigan baholash metodidir. Anderson va Krathwohl (2001) o'zlarining "A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives" asarida summativ baholashning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Ular, summativ baholashning talabalar bilimining yakuniy darajasini baholashda, o'qituvchi va o'quvchi uchun yakuniy ko'rsatkich sifatida xizmat qilishini yozadilar. Ingliz tili darslarida summativ baholash metodlari ko'pincha imtihonlar yoki testlar shaklida bo'ladi. Bu baholash talabalarning o'rganilgan materiallarni yakuniy baholashga imkon beradi, ammo faqatgina bu metodga tayanish ta'lim sifatini to'liq baholashga yetarli emas.

Ingliz tili o'qitish jarayonida innovatsion baholash metodlarining ahamiyati hamda ularning ta'limga ta'siri bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud. Brown (2007) o'zining "Principles of Language Learning and Teaching" asarida, interfaol baholash va kollaborativ baholashning til o'qitishdagi muhimligini ta'kidlaydi. Interfaol baholash metodlari, talabalar bilan faol muloqot qilishni o'z ichiga oladi va bu, o'qituvchi va talabalar o'rtasida yanada samarali fikr almashish imkonini yaratadi. Brownning fikricha, interfaol baholash talabalar o'rtasida raqobatni emas, balki hamkorlikni rivojlantiradi va natijada, talabalar o'z bilimlarini yanada chuqurroq o'zlashtiradilar. Ingliz tili o'qitish jarayonida bu usulning qo'llanilishi, talabalarning nutq qobiliyatlarini va yozma faoliyatlarini rivojlantirishda samarali bo'ladi [5].

Shuningdek, Hattie va Timperley (2007) "The Power of Feedback" asarida baholashning samarali bo'lishi uchun doimiy va to'g'ri fikr-mulohazalar berishning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Ular baholashning o'quvchilar uchun eng samarali bo'lishi, ularning o'rganish jarayoniga doimiy ravishda feedback (fikr-mulohaza) berish orqali amalga oshiriladi, deb hisoblaydilar. Bu metod, ayniqsa, Ingliz tilidagi amaliyot darslarida, talabalar o'z bilishlarida xatolarni aniqlash va tuzatish uchun foydali bo'lishi mumkin [6].

Zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llash va uning baholashdagi roli haqida ilmiy tadqiqotlar ko'plab nashr etilgan. Garrison va Anderson (2003) "E-learning in the 21st Century" asarida, onlayn platformalar va texnologik vositalar yordamida baholashni amalga oshirishning samaradorligini o'rganadilar. Ularning fikricha, texnologiyalar talabalar uchun ko'plab interaktiv va moslashuvchan baholash usullarini yaratadi. Ingliz tili o'qitish jarayonida onlayn testlar, video darslar va boshqa interaktiv vositalar orqali baholash, o'quvchilarga yanada qiziqarli va samarali tarzda o'z bilimlarini namoyish etish imkonini beradi. Bu texnologiyalar yordamida, talabalar o'z vaqtida va o'z xohishiga ko'ra baholashdan o'tishi mumkin, bu esa ta'lim jarayonini individualizatsiya qilishga imkon yaratadi.

O'z-o'zini baholash va tengdoshlarga baho berish metodlari ham ta'lim jarayonida qo'llanilmoqda. Nicol va Macfarlane-Dick (2006) o'zlarining "Formative Assessment and Self-regulated Learning: A Model and Seven Principles of Good Feedback Practice" asarida o'z-o'zini baholashning talabalarning o'z bilim darajasini anglash va mustahkamlashga yordam berishini ta'kidlaydilar. O'z-o'zini baholash metodining afzalligi shundaki, talabalar o'z bilimini tahlil qilish, kamchiliklarini aniqlash va o'z ustida ishlashga undaydi. Bu metodni Ingliz tili o'qitish jarayonida qo'llash, talabalar o'z yozma va og'zaki faoliyatlarini tahlil qilib, o'z bilim darajalarini mustahkamlashlariga yordam beradi [7].

Ingliz tili o'qitish jarayonida innovatsion baholash metodlari, talabalarning bilimini yanada samarali va to'liq baholashga yordam beradi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, formativ baholash, summativ baholash, interfaol va kollaborativ baholash metodlari, texnologik vositalar va o'z-o'zini baholashning barchasi ta'limning sifatini oshirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda ingliz tili ta'limida ushbu innovatsion metodlarni joriy etish, talabalarning til o'rganish jarayonini yanada samarali qilish va ularni global talablarga moslashtirish uchun katta imkoniyat yaratadi.

Materiallar va metodlar. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — Ingliz tili ta'limida talabalarni baholashda innovatsion metod va usullarni qo'llashning samaradorligini o'rganishdir. Tadqiqotda asosiy e'tibor, ta'lim metodikasini, baholash tizimini va innovatsion baholash usullarining ta'lim jarayonidagi o'rinlarini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotning metodologiyasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida komparativ va amalga oshirilgan tadqiqot yondashuvlari tanlandi. Komparativ tadqiqot usuli orqali turli ta'lim tizimlarida, xususan, Ingliz tili o'qitishdagi innovatsion baholash metodlarining afzalliklari va kamchiliklari solishtirildi. Bu usul, o'ziga xos metod va usullarning ta'limga ta'sirini yaxshiroq tushunishga yordam berdi.

Amalga oshirilgan tadqiqot esa, tadqiqotda bevosita qatnashgan o'qituvchilar va talabalar bilan so'rovlar, intervyular va tajribalar yordamida amalga oshirildi. Bu yondashuv, innovatsion baholash metodlarini joriy qilishning real samarasini o'rganishga imkon berdi.

Tadqiqotda O'zbekistonning turli hududlaridagi umumta'lim maktablarining Ingliz tili o'qituvchilari va talabalar ishtirok etdilar. Tadqiqotga jami 200 nafar talaba va 20 nafar o'qituvchi jalb qilindi. Talabalar 7-11 sinf o'quvchilari bo'lib, ingliz tili bo'yicha asosiy

darslarni o'rgandilar. O'qituvchilar esa turli pedagogik usullarni qo'llash tajribasiga ega mutaxassislar edi. O'qituvchilardan olingan ma'lumotlar orqali, innovatsion baholash metodlarining o'quvchilarga qanday ta'sir qilishini aniqlashga harakat qilindi [8].

Tadqiqotda ishlatilgan materiallar quyidagi manbalardan tashkil topgan:

- Ingliz tili darsliklari: Talabalarning Ingliz tili bilimini baholash uchun o'quv dasturiga mos keladigan darsliklar va qo'llanmalar. Ushbu materiallar o'quvchilarning lingvistik ko'nikmalarini baholashda asosiy vosita sifatida ishlatildi.

- Baholash vositalari: Testlar, imtihonlar, va amaliy mashg'ulotlar uchun mo'ljallangan baholash vositalari. Bu vositalar talabalarning bilimini turli shakllarda baholashga imkon berdi.

- Onlayn platformalar: Interaktiv baholash va texnologiyalardan foydalanish uchun mo'ljallangan onlayn platformalar (Google Classroom, Kahoot!, Quizlet) orqali baholash metodlari o'rganildi.

- So'rovnomalar va intervyular: O'qituvchilar va talabalar uchun maxsus ishlab chiqilgan so'rovnomalar, intervyu va diqqat bilan tahlil qilingan yozma ishlar yordamida olingan ma'lumotlar tadqiqotning asosiy materiallarini tashkil etdi.

Tadqiqotda talabalarning bilimini baholash uchun o'qituvchilar va talabalar bilan so'rovnomalar o'tkazildi. So'rovnomalar orqali, innovatsion baholash metodlarining samaradorligi, talabalar o'qishdagi motivatsiyasi, o'qituvchilarning metodik yondashuvi va talabalarning darslarga bo'lgan munosabati o'rganildi. So'rovnomalar ingliz tilini o'rganish jarayonida talabalar va o'qituvchilarning tajribalarini o'rganishga yordam berdi. Tadqiqotda o'qituvchilar bilan yaratilgan intervyu formasi orqali innovatsion baholash metodlarining qo'llanilishi va ular tomonidan baholash jarayonida qanday muammolar va yutuqlar yuzaga kelishi haqida chuqur ma'lumotlar yig'ildi. Intervyular yordamida o'qituvchilarning fikrlari, tajribalari va innovatsion metodlarni qo'llashdagi o'zgarishlar to'g'risida qo'shimcha ma'lumotlar olindi.

Tadqiqotda talabalarning baholash jarayonida innovatsion metodlarni qo'llash orqali o'qituvchilar tomonidan olib borilgan eksperimentlar o'rganildi. Xususan, o'qituvchilar talabalarga interfaol baholash usullarini qo'llashni sinab ko'rdilar, shu jumladan rolli o'yinlar, guruhli ishlar va kollaborativ yondashuvlar yordamida baholash amalga oshirildi. Har bir innovatsion metod o'zining ta'siri, samaradorligi va talabalarga foydasi nuqtai nazaridan baholandi. Tadqiqotning statistik tahlili uchun olingan ma'lumotlar sonli ko'rsatkichlar bilan tahlil qilindi. So'rovnomalardan olingan natijalar, talabalarning baholashga bo'lgan munosabati va o'qituvchilarning fikrlarini statistik usullarda tahlil qilish uchun SPSS dasturi ishlatildi. Bu usul orqali innovatsion baholash metodlarining samaradorligi haqidagi farqlar va umumiy tendensiyalar aniqlanadi.

Xulosa. Ingliz tili ta'limi jarayonida talabalarni baholashda innovatsion metod va usullardan foydalanishning samaradorligi o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida yangi baholash metodlarini joriy qilish talabalar faolligini oshiradi, ularning o'z bilimlariga nisbatan yanada mas'uliyatli yondashuvini rivojlantiradi va ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Innovatsion baholash metodlari, jumladan formativ va

summativ baholash, interfaol va kollaborativ baholash, shuningdek, texnologiyalardan foydalanish orqali amalga oshirilgan baholash jarayonlari talabalar o'rtasida o'rganish motivatsiyasini oshiradi, o'z-o'zini baholash va samarali feedback (fikir-mulohaza) olish imkoniyatlarini yaratadi.

Shuningdek, texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishi talabalar va o'qituvchilar uchun keng imkoniyatlarni ochdi. Onlayn platformalar, mobil ilovalar va interaktiv vositalar yordamida o'quvchilarning bilimini baholash yanada samarali va qiziqarli tarzda amalga oshirildi. Bu esa o'z navbatida talabalarning bilimiga bo'lgan ishonchni oshirib, o'rganish jarayonini samarali ravishda boshqarish imkonini yaratdi.

Innovatsion baholash metodlarini qo'llashda O'zbekistondagi ta'lim tizimining hozirgi holatiga qaraganda, muhim yutuqlar va o'zgarishlar amalga oshirildi. Biroq, ba'zi hududlarda baholash metodlarining to'liq joriy etilishi hali ham sekin sur'atlarda amalga oshmoqda. Shuning uchun, o'qituvchilarni innovatsion baholash metodlariga tayyorlash, pedagogik malakalarni oshirish va yangi texnologiyalarni integratsiya qilish bo'yicha kengaytirilgan treninglar tashkil etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, Ingliz tili ta'limida innovatsion baholash metodlarining qo'llanilishi, O'zbekistondagi ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, sifatni oshirish va global talabalar bilan moslashtirish uchun muhim qadamdir. Kelgusida ushbu metodlarning yanada kengroq joriy etilishi talabalar va o'qituvchilarning malakasini oshiradi va ta'lim sohasidagi global o'zgarishlarga moslashishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Garrison, D. R., & Anderson, T. (2003). *E-learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice*. Routledge.
2. Topping, K. J. (2009). *Peer assessment*. Theory into Practice, 48(1), 20-27.
3. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Pearson.
4. Black, P., & Wiliam, D. (1998). *Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment*. Phi Delta Kappan.
5. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Longman.
6. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). *The Power of Feedback*. Review of Educational Research.
7. Nicol, D. J., & Macfarlane-Dick, D. (2006). *Formative Assessment and Self-regulated Learning: A Model and Seven Principles of Good Feedback Practice*. Studies in Higher Education, 31(2), 199-218.
8. Carless, D. (2007). *Learning-oriented assessment: Conceptual bases and practical implications*. Innovations in Education and Teaching International, 44(1), 57-66.